



شیوه نامه درجه بندی و تعیین حریم حفاظتی غارها

■ مقدمه

دراجرای ماده ۱۲ آیین نامه مدیریت، حفاظت و بهره برداری از غارهای کشور (به شماره ۱۷۷۹۲/۳۸۷۶۶ مورخ ۱۳۸۹/۱/۲۹ مصوب هیأت محترم وزیران)، شیوه نامه درجه بندی و تعیین حریم حفاظتی به شرح ذیل در تاریخ ۱۴۰۵/۰۲/۳۰ به تصویب کارگروه غارشناسی ایران رسید.

ماده ۱: تعاریف

- ۱- سازمان : سازمان حفاظت محیط زیست
- ۲- وزارت : وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
- ۳- دستگاه متولی : سازمان حفاظت محیط زیست - وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
- ۴- کارگروه: کارگروه غارشناسی ایران مصوب هیأت محترم وزیران سال ۱۳۸۹
- ۵- غار طبیعی: فضای طبیعی و توخالی درون سنگ ها، آبرفت ها و توده های یخی با ابعاد متعارف که توسط عوامل انحلالی یا زمین ساختی ایجاد شده است؛ اغلب غارها دارای اهمیت زمین شناختی، زیست محیطی، فرهنگی، تاریخی، باستانی یا گردشگری می باشند.
- ۶- غار انسان ساخت: حفاری های قدیمی یا تاریخی دست کند غاری شکل دارای ارزش های بوم شناختی یا گردشگری که در حال حاضر واجد یکی از ویژگی های غارهای طبیعی یا تاریخی باشند.
- ۷- کالبد غار: سیمای ظاهری و ساختار طبیعی غار که در برگیرنده بدنه و ساختارهای داخلی غار بوده و از طریق نقشه برداری غار تعیین می گردد.
- ۸- محدوده سطحی غار: تصویر کالبد غار بر روی سطح توپوگرافی است به طوریکه این محدوده بر غار و اکوسیستم آن تأثیرگذاری مستقیم داشته و نیازمند اعمال ضوابط و مقررات ویژه برای حفاظت از غار می باشد.
- ۹- عرصه میراث فرهنگی غار: مجموعه ای مشتمل بر کالبد و محدوده سطحی غار که بر مبنای بررسی های میدانی وزارت، واجد ارزشهای تاریخی فرهنگی و طبیعی بوده و در یکی از فهرست های آثار ملی ثبت شده است.
- ۱۰- حریم حفاظتی غار: اراضی بلافصل بیرونی محدوده سطحی غار که با هدف حفاظت از ارزش های بوم شناختی، زیست شناختی، منابع طبیعی، زیست محیطی، ملاحظات هیدرولوژیکی، زمین شناختی، فرهنگی- تاریخی و باستان شناختی غار در قالب لایه های حفاظتی (ساختاری، عملکردی) تعیین می گردد. این حریم شامل ضوابط و

مقرراتی است که برای حفظ یکپارچگی و پایداری غار و جلوگیری از تخریب و تأمین تعادل بین حفاظت و استفاده های پایدار اعمال می گردد.

۱۱- درجه بندی حفاظتی غار: غارها از نظر حساسیت های بوم شناختی، تنوع زیستی، شواهد فرهنگی-تاریخی و باستان شناختی، ارزش های زمین شناختی و دیرینه شناسی، منابع آب های سطحی و زیرزمینی، گردشگری و وجود مخاطرات، به درجات مختلف تقسیم بندی می گردند.

۱۲- بهره برداری پایدار: انجام فعالیت های اقتصادی، پژوهشی یا گردشگری با رعایت ضوابط پایداری و ظرفیت برد با هدف تأمین نیازهای فعلی و الزام بر حفظ منابع جهت بهره مندی نسل های آینده

۱۳- مناطق چهارگانه : مناطق موضوع بند الف ماده ۳ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست

ماده ۲: معیارهای درجه بندی غار

غارها بر اساس ماده ۱۲ آیین نامه مدیریت، حفاظت و بهره برداری غارهای کشور (مصوبه شماره ۳۸۷۶۶/۱۷۷۹۲ مورخ ۸۹/۱/۲۹ هیئت وزیران)، به چهار درجه تقسیم می شوند:

۱. غارهای درجه ۱ (دسترسی ممنوع): غارهای با درصد حساسیت بسیار بالا و آسیب پذیر که دارای حداقل یکی از ویژگی های زمین شناختی خاص، ساختارهای کم نظیر، فسیل های کمیاب، تنوع زیستی ویژه، ارزش ها و بقایای تاریخی-فرهنگی منحصر به فرد و منابع آبی ارزشمند بوده و یا دارای مخاطرات ایمنی و سلامت باشند. این غارها صرفاً محدود به انجام فعالیتهای تحقیقاتی و مطالعاتی با همکاری تیم های حرفه ای غارنوردی و اخذ مجوز از کارگروه می باشند.

۲. غارهای درجه ۲ (دسترسی محدود): غارهای با درصد حساسیت بالا که دارای حداقل یکی از ارزش های ویژه زمین شناختی، ساختارهای سالم، فسیل، تنوع زیستی، ارزش ها و بقایای تاریخی-فرهنگی و منابع آبی هستند؛ این غارها قابلیت بازدید محدود و نیمه حرفه ای بدون احداث هرگونه زیرساخت (نظیر تسطیح و تصحیح مسیر، نورپردازی، ایجاد سازه داخلی و حریم حفاظتی) با رعایت ضوابط زیست محیطی و ظرفیت برد گردشگری را دارند. مدیریت گردشگری این غارها از طریق مشارکت قانونی بخش خصوصی و غیر دولتی با اولویت تعاونی و سازمانهای مردم نهاد محلی با اخذ مجوز از کارگروه قابل انجام می باشد.

۳. غارهای درجه ۳ (دسترسی مشروط): غارهای با درصد حساسیت متوسط که دارای حداقل یکی از ارزش های ویژه زمین شناختی، ساختارهای سالم و نیمه سالم، فسیل، تنوع زیستی، ارزش ها و بقایای تاریخی-فرهنگی و منابع آبی هستند؛ این غارها واجد قابلیت بازدید عمومی و غیر حرفه ای بوده و مجاز به ایجاد زیرساخت های لازم (نظیر تسطیح و تصحیح مسیر، نورپردازی، سازه پیرامونی) با رعایت ضوابط فنی و زیست محیطی و ظرفیت برد گردشگری می باشند.

مدیریت گردشگری این غارها با همکاری دستگاه های متولی غار و از طریق مشارکت قانونی بخش خصوصی و غیر دولتی با اولویت تعاونی و سازمانهای مردم نهاد محلی با اخذ مجوز از کارگروه قابل انجام می باشد.

۴. غارهای درجه ۴ (دسترسی آزاد): غارهای دارای ویژگی‌های زمین‌شناختی با درصد حساسیت پایین و دسترسی آزاد برای عموم هستند. مدیریت این غارها در صورت وجود متقاضی از طریق ساز و کار غارهای درجه ۳ امکان پذیر است.

تبصره ۱: تعیین درجه بندی ترکیبی چندگانه برای غارها بر اساس شرایط و ویژگی‌های بخش‌های مختلف غار، امکان پذیر است.

تبصره ۲: غارهای درجه بندی شده با درجات حفاظتی ۱ تا ۳، حسب مورد می‌توانند به عنوان اثر طبیعی ملی توسط سازمان یا در قالب میراث طبیعی ملی یا تاریخی-فرهنگی ملی توسط وزارت به ثبت قانونی برسند.

تبصره ۳: غارهای درجه بندی شده با درجات حفاظتی ۱ تا ۳، حسب مورد و در صورت نیاز دارای درب‌های نرده‌ای محدود کننده مناسب خواهند بود به نحوی که امکان تردد خفاش‌های ساکن غار فراهم باشد.

تبصره ۴: با توجه به ممنوعیت ایجاد تأسیسات در غارهای درجه ۲، صدور مجوز جهت اجرای توره‌های گردشگری محدود برای بازدید بر عهده کارگروه استان می‌باشد؛ بررسی و تأیید طرح‌های حفاظتی مربوط به غارهای درجه ۱ و ۲، و طرح‌های حفاظتی-گردشگری غارهای درجه ۳ حسب مورد بر عهده دستگاه‌های متولی غار بوده که با هماهنگی و اخذ مجوز از کارگروه انجام می‌گیرد. (دستورالعمل و ضوابط بهره‌برداری پایدار از غارهای کشور با رعایت ظرفیت برد گردشگری و حساسیت غارها، توسط کارگروه تهیه و ابلاغ می‌گردد).

ماده ۳: فرایند تعیین درجه بندی غارها

- ۱- شناسایی و ارزیابی اولیه؛ شناسایی غارهای واجد ارزش‌های زمین‌شناسی، زمین‌ساختی، ساختارهای متنوع، فسیل، تنوع زیستی، ارزش‌ها و بقایای تاریخی-فرهنگی، باستان‌شناسی و منابع آبی یا دارای مخاطرات ایمنی و سلامت و یا صعب‌العبور توسط دستگاه متولی غار
- ۲- تخمین درصد حساسیت معیارهای بصری قابل مشاهده، به منظور اعلام درجه حفاظتی غارها توسط کارگروه
- ۳- انجام مطالعات تکمیلی به منظور تأیید نهایی و یا ارتقاء درجه حفاظتی غارها توسط کارگروه (شامل مطالعات جامع در زمینه: زمین‌شناسی، زمین‌ساختی، فسیل‌شناسی، اکولوژیکی، زیست‌شناختی، تاریخی-فرهنگی و باستان‌شناسی، منابع طبیعی و منابع آبی)

ماده ۴: فرایند تعیین حریم حفاظتی غارها

- ۱- مسئولیت تعیین حریم حفاظتی برای غارهای واقع در مناطق چهارگانه، بر عهده سازمان بوده و تابع قوانین و ضوابط حاکم بر مناطق یاد شده می‌باشد.

تبصره: تعیین حریم غارهای واجد ارزش و بقایای تاریخی-فرهنگی داخل مناطق چهارگانه، با همکاری وزارت صورت می‌پذیرد.

۲- مسئولیت تعیین عرصه و حریم حفاظتی برای غارهای خارج از مناطق چهارگانه در چهارچوب ضوابط این شیوه نامه و شورای تعیین حریم وزارت، بر عهده وزارت با هماهنگی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور می باشد.

تبصره ۱: در فرآیند تعیین حریم حفاظتی غارهای بند ۲ این ماده، ضروری است با توجه به ممنوعیت ها و محدودیت های موجود در حوزه منابع طبیعی، استعلام لازم از وزارت جهاد کشاورزی (سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور) اخذ گردد. سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور مکلف است حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ استعلام پاسخ لازم را اعلام نماید. عدم پاسخ به موقع به منزله موافقت تلقی می شود.

تبصره ۲: تعیین ضوابط برای هرگونه بهره برداری پایدار در محدوده حریم حفاظتی غارها به استثنای غارهای موضوع بند ۱، بر طبق ماده ۳ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها و مراتع کشور صورت می پذیرد.

تبصره ۳: طرح های مدیریت احیاء منابع طبیعی و آبخیزداری که پیش از تعیین حریم حفاظتی غارها در این محدوده ها در حال اجرا بوده اند، منوط بر عدم آسیب رسانی به حریم غار کماکان به فعالیت خود تحت مدیریت سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری ادامه خواهند داد.

ماده ۵: راهنمای اجرایی تعیین حریم حفاظتی غارها

حریم حفاظتی غارهای کشور دارای حد و مرز و نقشه معین بوده که به عنوان لایه های حفاظتی (ساختاری و عملکردی) مشتمل بر ضوابط کمی و کیفی خاص با هدف حفاظت مؤثر از غارها، تضمین و تأمین اصالت یکپارچگی و موجودیت آنها تعیین می شود.

تعیین حریم حفاظتی غارها ابزاری اساسی برای حفاظت از اکوسیستم غار است؛ طراحی یک حریم مناسب می تواند به کاهش تهدیدات، حفظ تنوع زیستی و حفاظت مشارکتی مؤثر جوامع محلی در نگهداری از غارها کمک نماید.

ماده ۶: شاخص های فنی و حفاظتی در تعیین حریم غارها

۱. زمین شناسی و پایداری سازه ای: بررسی ساختار غار، گسل ها، شکستگی ها و حساسیت ژئومورفولوژیک
۲. اکولوژی و تنوع زیستی: شناسایی زیستگاه های حساس، گونه های غارزی و نیازهای حفاظتی آنها
۳. منابع طبیعی و چشم انداز: وضعیت پوشش گیاهی، خاک، توپوگرافی و حفظ چشم انداز طبیعی پیرامون غار
۴. هیدرولوژی و آب های سطحی و زیرزمینی: کیفیت و مسیر جریان آب ها، رطوبت غار و مخاطرات آلودگی
۵. ارزش های تاریخی، فرهنگی و باستان شناسی: وجود آثار فرهنگی، لایه های باستانی و شواهد انسان شناختی
۶. گردشگری و ظرفیت برد: امکان گردشگری پایدار و محدودیت های لازم برای مدیریت بازدیدکنندگان
۷. اجتماعی - اقتصادی: نقش و منافع جوامع محلی، الگوهای بهره برداری و ملاحظات معیشتی
۸. حقوقی، قانونی و عرفی: قوانین و مقررات مرتبط، وضعیت مالکیت اراضی و حقوق عرفی اجتماعی

ماده ۷: روش محاسباتی تعیین حریم حفاظتی غارها

گسترش دهلیزهای غار را می‌توان از نظر هندسی به صورت یک کالبد سه بعدی (طول ، عرض ، ارتفاع) محدود نمود که ضلع بزرگتر نشان‌دهنده محور اصلی هندسی غار (طول یا ارتفاع) و ضلع کوچکتر نشان‌دهنده عرض غار است.

الف) غارهای افقی: حریم حفاظتی غارهای افقی با توجه به درجه حفاظتی غار مطابق با جدول ۱، معادل یک تا سه برابر طول محدوده سطحی نقشه برداری شده غار در جهت امتداد طولی غار در نظر گرفته می‌شود. حریم حفاظتی در راستای عرض غار نیز، یک تا سه برابر راستای محدوده سطحی عرض غار در نظر گرفته شود.

غارهای افقی		
درجه غار	حریم حفاظتی در امتداد طول	حریم حفاظتی در امتداد عرض
درجه ۱	سه برابر طول نقشه برداری شده غار در جهت امتداد غار	سه برابر راستای عرض غار
درجه ۲	دو برابر طول نقشه برداری شده غار در جهت امتداد غار	دو برابر راستای عرض غار
درجه ۳	یک برابر طول نقشه برداری شده غار در جهت امتداد غار	یک برابر راستای عرض غار

(جدول ۱)

ب) غارهای عمودی: حریم حفاظتی غارهای عمودی با توجه به درجه حفاظتی غار مطابق با جدول ۲، مانند غارهای افقی تعیین می‌شود با این تفاوت که حریم حفاظتی غارهای عمودی معادل یک تا سه برابر قطر نقشه برداری شده بزرگترین حفره داخل غار، محاسبه و تعیین می‌گردد. (در صورت بزرگتر بودن دهانه غار نسبت به حفره های داخلی، حریم حفاظتی غار معادل یک تا سه برابر قطر دهانه غار محاسبه و تعیین می‌گردد)

غارهای عمودی	
درجه غار	حریم حفاظتی
درجه ۱	سه برابر قطر نقشه برداری شده دهانه یا بزرگترین حفره غار
درجه ۲	دو برابر قطر نقشه برداری شده دهانه یا بزرگترین حفره غار
درجه ۳	یک برابر قطر نقشه برداری شده دهانه یا بزرگترین حفره غار

(جدول ۲)

ج) غارهای مایل (ترکیب افقی و عمودی): حریم حفاظتی این غارها بر اساس برآیند طولی-ارتفاعی غار و با توجه به درجه حفاظتی غار محاسبه می گردد.

د) تعیین حریم حفاظتی محدوده دهانه غار: حریم حفاظتی محدوده دهانه ورودی غارها به صورت دایره‌ای به مرکزیت دهانه اصلی غار بر روی سطح توپوگرافی تعیین می شود.

حریم بلافاصله از دهانه غار	
درجه غار	حریم حفاظتی
درجه ۱	۳۰۰-۵۰۰ متر
درجه ۲	۱۰۰-۳۰۰ متر
درجه ۳	۵۰-۱۰۰ متر

(جدول ۳)

این شیوه نامه شامل یک مقدمه، ۷ ماده و ۸ تبصره در تاریخ ۱۴۰۵/۰۲/۳۰ به تصویب کارگروه رسید و از تاریخ ابلاغ لازم الاجرا می باشد.